

автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.06 "Теорія та методика управління освітою" / Г.А. Сухович. – Київ, 2008. – 20 с.

10. Сучасний словник іншомовних слів: [близько 20 тис. слів і словосполучень / уклали: О.І. Скопенко, Т.В. Цимбалюк]. – К.: Довіра, 2006. – 789 с.

This article reveals a theoretical analysis of the concept "management monitoring"; it reveals the main characteristics, the impact of monitoring process on the purposeful development of the institution; the article analyzes and describes the management monitoring technology. It also reveals the practical aspects of monitoring management. It presents the experience of Khortytskyi center in implementing management monitoring systems.

Keywords: monitoring, management monitoring, diagnostic methods of management, management monitoring model.

Отримано 16.6.2013

УДК 364-78:376-053.6

О.М. Пріданнікова

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПІДЛІТКІВ, ЯКІ МАЮТЬ ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОБМЕЖЕННЯ

Стаття присвячена проблемі соціалізації підлітків з функціональними обмеженнями. Соціальна робота з такими підлітками передбачає їх інклюзію шляхом створення спеціальних умов навчання таких підлітків в загальноосвітніх школах. Здійснено порівняльну характеристику проблемного поля підлітків, які навчаються в ЗОШ та підлітків, які навчаються вдома.

Ключові слова: підлітки з функціональними обмеженнями, соціальний педагог, інваліди, соціалізація.

Статья посвящена проблеме социализации подростков с функциональными ограничениями. Социальная работа с такими подростками предусматривает их инклюзию путем создания специальных условий обучения таких подростков в общеобразовательных школах. Осуществлена сравнительная характеристика проблемного поля подростков, которые учатся в средней школе и подростков, обучающихся дома.

Ключевые слова: подростки с функциональными ограничениями, социальный педагог, инвалиды, социализация.

Актуальність проблеми. Проблема соціалізації дітей, підлітків та дорослих з порушеннями психічного та фізичного розвитку актуальна і в теоретичному, і в практичному відношенні.

За даними ООН, у світі налічується приблизно 450 мільйонів людей з порушеннями психічного та фізичного розвитку. Це становить 1/10 частину населення нашої планети. Дані всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) свідчать, що кількість таких людей у світі досягає 13% (3% дітей народжуються з вадами інтелекту та 10% дітей з іншими психічними та фізичними вадами). Всього в світі близько 200 мільйонів дітей з обмеженими можливостями.

Процеси кардинальних перетворень у сучасному суспільстві і в системі освіти вимагають від спеціалістів переорієнтації їх свідомості на гуманістичні цінності. Звісно, останнім часом наше суспільство повернулося обличчям до проблем дітей та підлітків з особливими потребами, тепер найбільш гостро постало питання соціалізації таких дітей.

Метою статті є висвітлення основних проблем соціалізації дітей з обмеженими функціональними можливостями.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що проблемою соціалізації особистості займалися І.Д. Бех, М.Й. Боришевський, Н.М. Лавриченко, М.П. Лукашевич, Є.І. Моносзон, І.І. Мигович, С.В. Савченко, С.Я. Харченко та інші; вивчення особливостей соціально-педагогічної діяльності з дітьми та молоддю – Р.Х. Вайнола, І.Д. Зверева, А.И. Капська, О.А. Кузьменко та інші.

Над проблемою дітей-інвалідів працювали такі видатні вчені як Т.А. Власова, М.С. Певзнер, К.С. Лебединська, Н.Г. Піддубна, Л.М. Жаренкова, У.В. Ульяновська, Т.Г. Єгорова, А.І. Капська, Т.А. Стрекалова, Т.Д. Ілляшенко та інші.

Існує низка проблем, пов'язаних з інтеграцією дітей з особливими потребами в суспільство. Ці проблеми зумовлені, з одного боку, наявністю відхилень у дитини, а з іншого – недостатньою досконалістю самої системи соціальних стосунків, яка через певні жорсткі вимоги залишається недоступною для дітей з обмеженнями життєдіяльності. Оптимально організовані умови життя у сім'ї, побудова конструктивних взаємин у системі "батьки–діти" сприяє особистісному розвитку дітей і стає основою для формування позитивних взаємин з оточенням та сприяє успішній інтеграції в суспільство.

Актуальним нині є питання адаптації та інтеграції людини з особливими потребами у суспільство. Наукові джерела [1, с. 222] свідчать, що особам зі стабільними психофізіологічними порушеннями дуже важко, а іноді й неможливо адаптуватися до загальної системи

соціальних стосунків, тим більше – досягти вищого ступеня адаптації – інтеграції у суспільство.

Інтеграція у суспільство дітей-інвалідів – це цілеспрямований процес передачі суспільством соціального досвіду з урахуванням особливостей і потреб різних категорій дітей-інвалідів за їх активної участі та забезпечення адекватних для цього умов, унаслідок чого діти залучаються до всіх соціальних систем, структур, соціуму і зв'язків, призначених для здорових дітей. Це активна участь в основних напрямках життєдіяльності суспільства відповідно до віку і статі, підготовка до повноцінного життя, самореалізації та розкриття своєї особистості [1, с. 229].

У нашому суспільстві людей з особливими потребами часто сприймають як меншовартісних, людей нижчого ґатунку, як суспільний тягар.

Наявні *стереотипи* травмують і дітей, і їхніх родичів, призводять до їхньої ізоляції від суспільства. Батьки соромляться говорити про свою дитину, бувати з нею на людях, боятися, щоб її хтось не образив, не бажають зайвий раз відчувати на собі жалісні погляди або агресивну поведінку оточення.

Отже, ми розглянули два основних підходи інтеграції людини з особливими потребами у суспільство. *Перший* з них передбачає пристосування людини з особливими потребами до вступу в ординарне суспільство, адаптацію до змін навколишнього середовища. *Другий* підхід передбачає, окрім підготовки вступу людей з особливими потребами до суспільства, належну підготовку суспільства до прийняття таких людей.

У нашому суспільстві людей з особливими потребами часто сприймають як меншовартісних, людей нижчого ґатунку, як суспільний тягар.

Наявні *стереотипи* травмують і дітей, і їхніх родичів, призводять до їхньої ізоляції від суспільства. Батьки соромляться говорити про свою дитину, бувати з нею на людях, боятися, щоб її хтось не образив, не бажають зайвий раз відчувати на собі жалісні погляди або агресивну поведінку оточення.

Отже, ми розглянули два основних підходи інтеграції людини з особливими потребами у суспільство. *Перший* з них передбачає пристосування людини з особливими потребами до вступу в ординарне суспільство, адаптацію до змін навколишнього середовища. *Другий* підхід передбачає, окрім підготовки вступу людей з особливими потребами до суспільства, належну підготовку суспільства до прийняття таких людей.

Особистість людини, будучи системою пізнавальних потреб, виявляє тенденцію до рівноваження, цілісності й інтегрованості і може

ефективно функціонувати лише тоді, коли між нею та оточенням існує відповідна рівновага.

Суспільство має усвідомити, що життя кожної людини є найвищою цінністю.

Нині інтеграція людини з особливими потребами у суспільство є одним із провідних напрямів роботи різноманітних соціальних інститутів.

Об'єднуючою ідеєю для пошуку і впровадження більш досконалої освітньої системи стосовно аномальних дітей мусить виступити їх соціальна реабілітація як головна мета спеціальної освіти. Серед названих проблем структура спеціальної освіти є однією з пріоритетних. Стратегію її практичного втілення має визначати варіативність форм одержання освіти і системи спеціальних установ. Перспективною в цьому плані видається інтегрована система навчання. Її ключовий принцип – створення умов для якомога меншої соціальної депривації, тобто розміщення аномальної дитини в найменш специфічному середовищі.

Досліджуючи процес соціалізації людей з обмеженими фізичними можливостями, можна говорити про наявність проблем плавного входження в соціум таких людей.

Нами було досліджено проблемне поле підлітків з особливими потребами, серед яких одні з першого класу навчаються у реабілітаційному центрі, інші навчаються на дому. Категорія підлітків була обраною для дослідження тому, що саме в цьому віці людина повністю усвідомлює себе як особистість, досить адекватно може оцінити себе і своє становище на момент проведення дослідження.

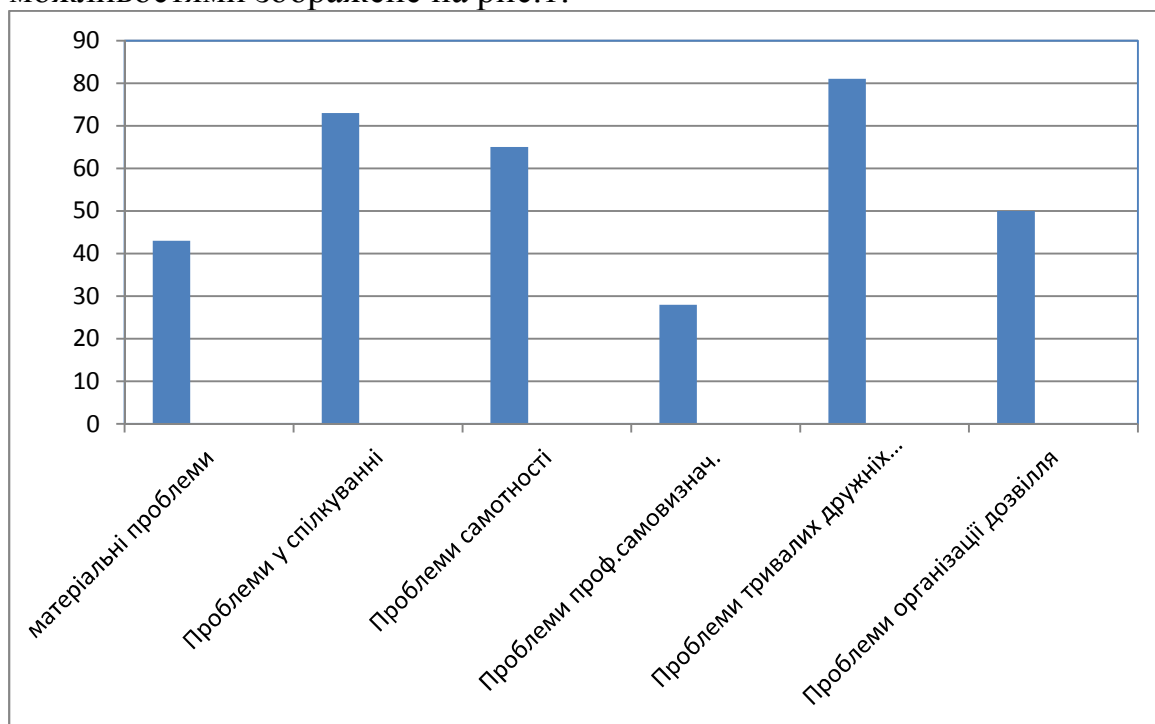
Можна буде простежити певну відмінність у світосприйнятті, уявленні про життя, у рівні соціалізації, у рівні домагань у відповідях підлітка, який навчається у школі (а значить взаємодія з людьми різних вікових категорій, статусів, посад, підпадає під вплив вчителів та соціальних педагогів) і того, який навчається на дому і єдиною основою соціалізації була і є сім'я. Відповіді можна буде вважати досить значимими при підведенні підсумків проведеного дослідження, при розробці та плануванні подальшої соціально-педагогічної роботи з даною категорією людей.

Так, під час дослідження проблемного поля особистості, яка має певні фізичні розлади розвитку, за допомогою анкетного методу були виявлені проблеми, які найбільш наявні у досліджуваних, пропонувалося оцінити за чотирьох бальною системою рівень наявності (на їхню думку) поданих проблем. Досліджуваним давався бланк, який вони повинні були заповнити відповідно до наведеної в ньому інструкції.

Кількісна обробка результатів полягає підрахуванні загальної суми балів по кожній проблемі на основі відповідей кожного досліджуваного,

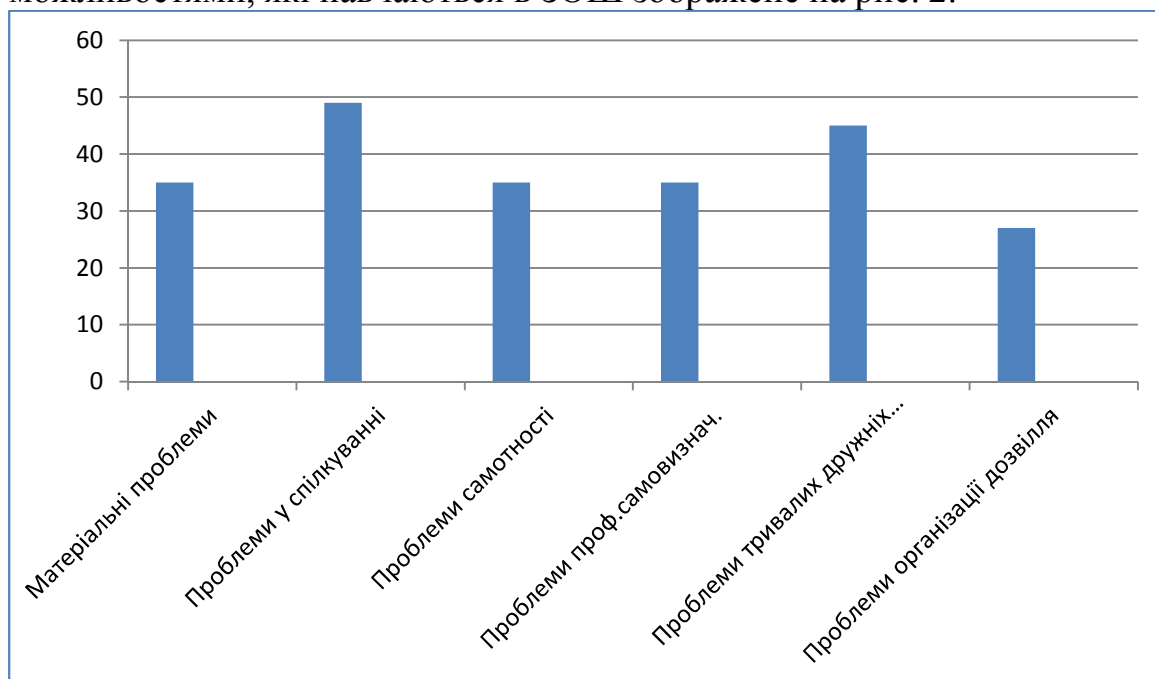
занесенні результатів у зведену таблицю, та на основі індивідуальних показників побудова зального проблемного поля.

Загальне проблемне поле підлітків обмеженими функціональними можливостями зображене на рис.1.

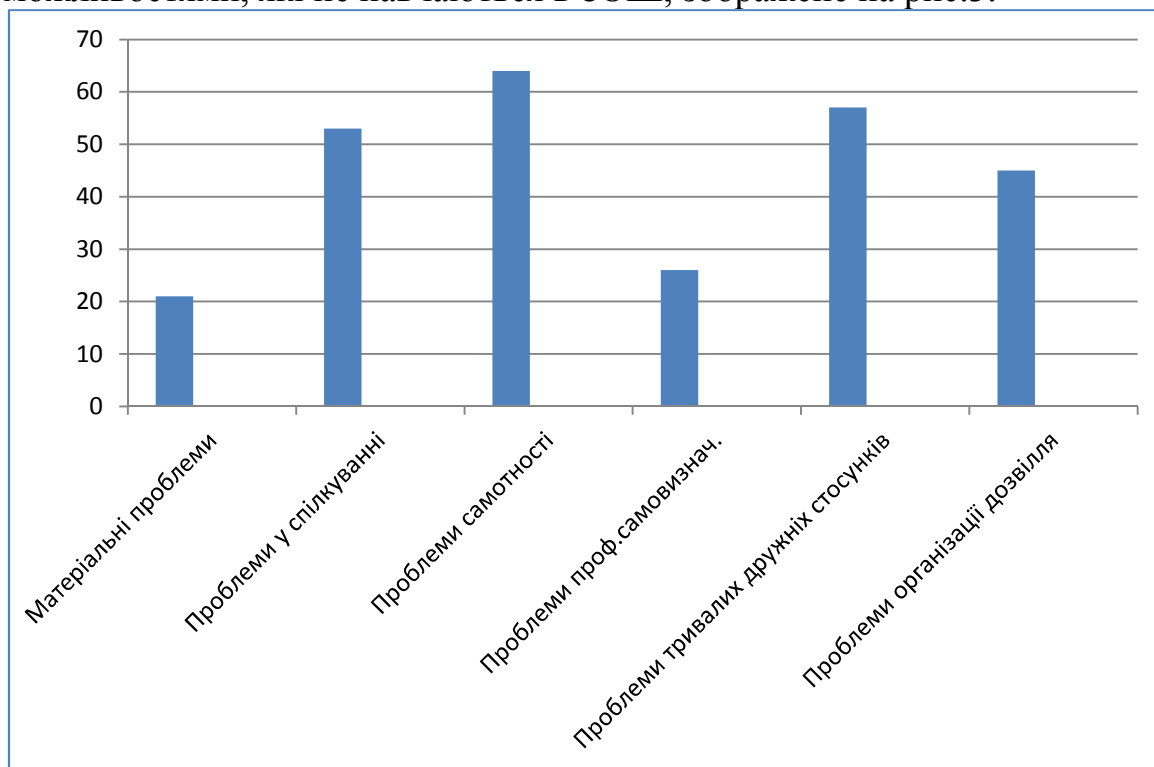
Рис.1. Загальне проблемне поле підлітків обмеженими функціональними можливостями

Проблемне поле підлітків з обмеженими функціональними можливостями, які навчаються в ЗОШ зображене на рис. 2.

Рис.2. Проблемне поле дітей-інвалідів, які навчаються в ЗОШ

Проблемне поле підлітків з обмеженими функціональними можливостями, які не навчаються в ЗОШ, зображене на рис.3.

Рис. 3.3. Проблемне поле підлітків з обмеженими функціональними можливостями, які не навчаються в ЗОШ

В результаті проведеного анкетування виявилось, що проблема, яка найбільш гостро стоїть перед підлітками з обмеженими функціональними можливостями, це проблеми в спілкуванні з ровесниками. 81 % респондентів вказали, що відчувають дискомфорт при знайомстві з новими людьми, особливо, якщо ці люди не мають відхилень у фізичному розвитку.

Слід зауважити, що 67% опитуваних, які не навчаються у школі вважають, що ця проблема у них існує завжди і дуже гостро виражена.

Наступною проблемою, яка заважає інваліду ефективно і повноцінно жити - це проблема у існуванні стабільних та тісних дружніх стосунків з ровесниками і тим паче з протилежною статтю. 73 % опитаних інвалідів вказали, що відчувають брак переживання почуття любові, належності та потрібності протилежній статі.

Цікавим є те, що жодна людина не зауважила повної відсутності даної проблеми. 40% респондентів визнали дану проблему як досить виражену в їхньому житті. Логічним поясненням даного факту може бути те, що людина, яка мало спілкується і взаємодіє взагалі з людьми, і не має можливості знайомитись з протилежною статтю, а про тривалі стосунки взагалі уявити. Ці факти є однією з причин появи та існування наступної досить вагомої проблеми, як психологічного так і соціального характеру та семантичного наповнення.

Далі мова йдеться про проблему самотності, яка в загальному “рейтингу” замає третє місце, будучи наявною у 65% респондентів, серед яких також не знайшлося таких, які б могли відверто сказати, що вони ніколи не відчують почуття самотності.

Гостро ця проблема стоїть перед 33% опитуваних. Слід також зазначити, що 40% з них, досить рідко відчують таке досить неприємне відчуття. Як потім виявиться під час індивідуальної бесіди у імпровізованій формі та спостереження, це саме ті інваліди, які навчаються у ЗОШ, мають постійні дружні стосунки та досить спокійно ставляться до своїх фізичних вад. Ці люди досить пристосовані до соціуму, володіють навичками обслуговування, досить часто виконують різні соціальні ролі (учень, пацієнт, друг), які в свою чергу вимагають володіння певними схемами поведінки в різних життєвих ситуаціях та відповідно до соціальної ролі.

Цікавим фактом є те, що такі проблеми як фінансове забезпечення та, відповідно, проблема самовизначення в житті, досліджуваних не дуже турбують 28% та 43% відповідно. В процесі подальшої роботи над уточненням причин такої тенденції було виявлено, що опитувані люди дійсно не вважають за проблему свого фінансового забезпечення, пояснюючи це тим, що вони отримують пенсії та соціальні допомоги, яких їм вистачає, а також у них є батьки, які намагаються забезпечити усім.

Що стосується проблеми самовизначення та планів на майбутнє, із 43% опитуваних, які таку проблему не вважають у себе гостро вираженою, 67% зазначило, що не будують планів на майбутнє, їх не цікавить працевлаштування та самовираження у житті та суспільстві. Як потім виявилось, ці люди не навчаються у школі та знаходяться під постійним впливом лише сімейної опіки та виховання. У інших 26% досліджуваних проблема самовизначення на досить не останньому місці. Діти навчаються у школі, здобувають знання, які по можливості можна застосувати у подальшому житті. З цієї половини опитуваних 67% зазначають, що ця проблема абсолютно відсутня, пояснюючи це розчаруванням у людях, які рідко йдуть їм назустріч. Також люди з обмеженими можливостями вважають себе досить слабкими духовно, що будувати якісь грандіозні плани на майбутнє, тим паче стрімко йти до їх здійснення.

Із результатів проведеного опитування можна зробити висновок, що підлітки з обмеженими функціональними можливостями мають досить неадекватну, частіше, занижену самооцінку, що в свою чергу призводить до проблем у спілкуванні та проблем в особистому житті.

Отже, підлітки з обмеженими функціональними можливостями найчастіше стикаються з проблемами міжособистісного спілкування з ровесниками. Також спостерігається тенденція заниженої самооцінки та відсутність стійких планів на майбутнє.

У підлітків з особливими потребами процес соціалізації відбувається досить специфічно. Цей процес може відбуватися успішніше за умов цілеспрямованої спеціально-організованої роботи соціального педагога у даному напрямку.

Список використаних джерел

1. Актуальные проблемы диагностики задержки психического развития / Под ред. К.С. Лебединской. – М.: Просвещение, 1989. – С.22-89.
2. Безруких М. Что могут родители сделать для того, чтобы сгладить у детей отрицательные последствия школьных трудностей? // Все для учителя. – № 8. – 1997. – С. 23-24.
3. Галецька І.І. Психологічні проблеми сім'ї з неповносправною дитиною // Проблеми загальної та педагогічної психології. Збірник наукових праць інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименко. – К.:КПІ, 2001. – Т. III. – Ч. 3 – С 43-57.

The article is devoted to the socialization of young people with functional limitations. Social work with these young people provide their inclusion through the creation of special training conditions of adolescents in secondary schools. The comparative characteristics of the problem field of adolescents who are in high school and teenagers studying at home.

Keywords: adolescents with functional limitations, social worker, disabled, and socialization.

Отримано 13.6.2013

УДК 376.015-056.262

С.В.Федоренко

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ТИФЛОПСИХОЛОГІЇ

У статті простежено процес становлення та розвитку вітчизняної тифлопсихології, представлено його у вигляді ретроспективного аналізу, показано внесок українських учених минулого (К.Ф. Лейка, О.М. Щербини, І.С. Моргуліса, Н.С. Царик, І.П. Чигринової та ін.) та сучасності (Є.П.Синьової та її наукової школи, В.В.Кобильченка, С.О.Покутневої та ін.), в розвиток теорії та практики тифлопсихології; розкрито значення створення в Україні науково-дослідних центрів